
Мистецька інтеграція: актуальні виклики та перспективи сучасної освіти

*Просіна Ольга, кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри філософії і освіти
дорослих ЦППО ДЗВО «Університет менеджменту
освіти» НАПН України*

У цій статті досліджується значущість інтегрованого підходу в освіті, що сприяє розвитку ключових і предметних компетентностей учнів. Наводяться конкретні приклади практичного застосування інтегрованого підходу в процесі викладання мистецтва та підкреслюється його важлива роль у поглибленні розуміння та сприйняття мистецтва. Також зазначається взаємозв'язок між інтегрованим підходом і розвитком креативності учнів. Пропонуються підходи й методи, що можуть бути корисними для вчителів, які прагнуть покращити процес навчання та розвивати кругозір учнів через мистецтво.

Ключові слова: інтеграція, інтегроване навчання, мистецтво, ключові та предметні компетентності, синергетика, творчість.

У третьому десятилітті 21 століття відзначається виразна необхідність у вагомих реформах в освітній сфері. В умовах війни особливо набула актуальності необхідність оновлення змісту освіти на всіх її рівнях. Упровадження інтеграційних підходів залишається декілька десятиліть ключовим напрямом загального розвитку освіти та є шляхом для втілення оновлених завдань. Ці завдання спрямовано на досягнення та реалізацію багатьох принципів освіти: від формування цілісної картини світу й планетарного мислення до здатності об'єднувати в єдину систему різноманітні галузеві питання. Також вони орієнтовані на національну спрямованість освіти, що передбачає інтеграцію освітнього процесу з національною історією, традиціями та культурою.

У практичній сфері реалізації ідей інтеграції в освітньому процесі виникли визначені складнощі, які примусили зупинитися й аналізувати існуючі виклики. Зокрема, відзначається, що вчителі музичного та образотворчого мистецтва демонструють тенденцію активно підтримувати традиційну форму предметно-орієнтованого навчання. Це може свідчити про їхнє переконання у необхідності зосередитися на глибокому розкритті лише власних дисциплінарних аспектів, ігноруючи можливість широкого перегляду сутності власного предмета в контексті інших сфер знань.

При цьому спостерігається, що ця категорія педагогів недостатньо відчуває потребу в переосмисленні парадигми викладання на користь більш комплексного підходу. Вони витримують стійку позицію на користь вивчення конкретних, глибоко спеціалізованих елементів, не бажаючи виявляти гнучкість у розгляді альтернативних методів і поглядів на педагогічну діяльність.

Цей відсутній інтерес до переосмислення мети й форми навчання також проявляється в опозиції до впровадження міжпредметної інтеграції. Освітяни цього профілю вказують на недоцільність побудови поняттєвих зв'язків між предметами навчання, що, на їхню думку, може відволікти увагу від глибокого осмислення власної дисципліни. Таке прагнення зберегти status quo навчання говорить про необхідність проникнення ідеї інтеграції та поглибленого аналізу впливу цього підходу на розвиток когнітивних і творчих здібностей учнів.

Отже, в контексті сучасного освітнього ландшафту потрібно акцентувати увагу на важливості оновлення педагогічного підходу та забезпеченні його відповідності вимогам сучасності. Це передбачає активний діалог із педагогами щодо перегляду традиційних стереотипів і відкриття нових методологій, які сприяють глибокому та всебічному розвитку здобувачів освіти.

Наразі є необхідність вирішувати ці проблеми, пропонуючи додаткові навчальні можливості для педагогів, орієнтовані на інтеграцію різних дисциплін. Також важливо акцентувати увагу на інтегративному підході під час підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Це допоможе забезпечити якісний рівень освіти, що відповідає сучасним вимогам і сприяє глибокому розвитку учнів.

Інтеграція, як педагогічна категорія, є мірою впорядкованості й цілісності освіти. На її дослідження спрямовують зусилля відомі вчені в галузі дидактики (С. Гончаренко, О. Данилюк, І. Козловська, О. Савченко, Т. Засєкіна та ін.), у сфері мистецької освіти – загальної (Т. Крижанівська, Л. Масол, Л. Савенкова, Г. Шевченко та ін.) і професійної (О. Бузова, Л. Кондрацька, Т. Стратан, О. Щолокова та ін.).

Український філософ В. Лутай зазначає, що на позиціях інтеграційного підходу естетика і культурологія здобули можливість по-новому осмислити закономірності процесу історичного розвитку художньої культури, естетичної свідомості суспільства, кожного виду і жанру мистецтв [3].

Філософським підґрунтям і передумовою інтеграційних процесів в освіті вчені вважають синергетичний підхід.

Завдяки великим відкриттям другої половини XX ст. в галузі природничих наук у 70-х роках виникає новий міждисциплінарний науковий напрям «синергетика» (термін «синергетика» (з давньогрецької – «спільна дія») запропонованого німецьким фізиком Г. Хакеном), який переконливо підтверджує спільність закономірностей і принципів самоорганізації найрізноманітніших складних макросистем – фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних. Сучасна наукова картина світу й досягнення синергетики відкривають широкі можливості для моделювання освітніх процесів за допомогою методів і підходів, що традиційно застосовувалися до природничих і точних наук.

Специфіка методології міждисциплінарного знання полягає у верховенстві інтеграційних, синтезуючих тенденцій. Такий підхід сприяє відновленню цілісних уявлень про світ, картини світу як єдиного процесу. Інтеграція знань на основі міждисциплінарних зв'язків дає можливість охопити лінійні зв'язки по горизонталі та точкові по вертикалі, уловити не тільки послідовність, але й одночасність цих зв'язків і відтворити на новому, вищому рівні цілісне бачення будь-яких проблем, ситуацій, явищ у всій багатогранності, багатоаспектності.

Оскільки синергетика – галузь знань, яка ґрунтується на нелінійному мисленні й міждисциплінарних дослідженнях проблем самоорганізації в природі та суспільстві, то вона дозволяє сучасній науці опанувати принципово нові підходи до світорозуміння, нетрадиційного пояснення складних явищ і парадоксів розвитку буття, які стали актуальними в реаліях інформаційного суспільства. Безумовно, явище синергетизму, синергетики та синергетичного підходу виявляється і в освіті, що зумовлює його вивчення науковцями-освітянами.

В. Лутай зазначає, що сучасна філософія освіти, яка розробляється на основі синергетичного підходу, відіграє важливу методологічну роль у новому поєднанні всіх предметів освітянської діяльності, у розробленні такої нової концепції педагогічної діяльності, де навчання природничих і гуманітарних предметів буде органічно пов'язане між собою, де ці предмети будуть суттєво взаємопроникати один в інший [3, с. 136].

Отже, синергетична методологія описує систему, де ціле має властивості, відсутні в його частинах (холістський підхід: «ціле більше, ніж сума його частин»). Це твердження можна доповнити, зазначивши, що предметом синергетичного аналізу є процеси самоорганізації, дезорганізації, реорганізації розвиваючих систем, що дозволило відкрити закономірність взаємовідношень «порядку і хаосу», нелінійний характер розвитку подій, які посилено виявляються в ситуації хаосу, інші процеси.

Аналіз наукових праць дозволяє нам розглядати інтеграцію в освіті як загальнонаукову методологію.

До цього часу науковці ще не дійшли консенсусу щодо визначення терміна «інтеграція». Для нашого дослідження ми приймаємо актуальне та вже існуюче визначення інтеграції, запропоноване Л. Масол, яке вказує, що «інтеграція – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція – утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів» [4, с. 8] «Інтеграція постає передусім як організація знання, спрямована на одержання чи виробництво максимуму інформації при мінімальних витратах» – стверджує професор С. Ф. Клепко [1, с. 13].

Інтеграційні процеси, які ввійшли в оновлений зміст освіти та стали пріоритетним напрямом у його реалізації в Новій українській школі, спрямовуються на досягнення та реалізацію багатьох принципів освіти – це й формування цілісної картини світу, планетарного мислення, уміння об'єднати в єдину цілісну систему вузькі галузеві проблеми, принцип національної спрямованості освіти, що передбачає інтеграцію освіти з національною історією, традиціями, українською культурою, принцип відкритості освіти, який зумовлює інтеграцію у світові освітні простори.

Головною вимогою до сучасної людини, яка живе у світі глобальних змін та інтеграційних процесів, надзвичайно стрімкого розвитку техніки та інформаційних ресурсів, є вміння творити, креативність.

«Під час творчості вона є найбільш інтегрованою, цілісною, односпрямованою, повністю організованою, підкореною об'єкту, що її захопив. Таким чином, креативна система є цілісною (гештальтною) якістю особистості... Частиною процесу інтеграції особистості є повертання до безсвідомого і передсвідомого, особливо відносно до первісних процесів (поетичного, метафоричного, містичного, первісного, архаїчного, дитячого)» [7].

Які наслідки інтегрованого навчання?

- Результатом інтегративного процесу є система;
- збереження індивідуальних властивостей елементів інтегрованих знань дає змогу структурувати знання як за предметним, так і за проблемним принципом;
- функціональні залежності між параметрами інтегрованої системи є нелінійними;
- обсяг інтегрованих знань менший за обсяг елементів знань, що інтегруються;
- залежно від умов знання проявляються предметний або інтегративний характер (дуалізм знань), що зумовлює збереження індивідуальних ознак елементів;
- під час формування інтегративної системи елемент якісно змінюється, виконуючи «роботу входу» в структуру системи [2].

Треба зазначити, що для інтеграції мистецьких предметів є загальні для природи мистецтва закономірності: ритм, гармонійність, пропорційність, рівновага, симетрія та асиметрія, динаміка та статика, контраст і нюанс. Для безпосереднього сприйняття будь-якого виду мистецтва інтегруючими категоріями є: емоції, почуття, пафос, афекти, образ. Для інтелектуального осмислення мистецьких творів інтегруючими категоріями є: форма, композиція, жанр, стиль, напрям.

У таблиці 1.1 наводимо слуховізуальні відповідності між музичним і образотворчим мистецтвом, що допомагають створити більш повне та глибоке розуміння

обох видів мистецтва, розширювати сприйняття мистецтва, поглиблювати емоційний досвід, сприяють розвитку креативності.

Таблиця 1.1

**Слуховізуальні відповідності між музичним
і образотворчим мистецтвом**

Музичне мистецтво	Образотворче мистецтво
динаміка музики	динаміка «жесту» (рух у глибину, зміна яскравості)
мелодійний розвиток	динаміка пластики, малюнка
темп музики	швидкість руху і трансформації візуальних образів
метр, ритм	акценти в динаміці візуальної пластики
тембровий розвиток	кольоровий розвиток пластики
зміна тональності	розвиток колориту картини або кольорових планів
зміна ладу	прояснення колориту
змінення регістрів	зміна розміру і концентрації світла

Тож, ключовим поняттям для нас є інтегроване навчання.

Під інтегрованим навчанням предметів мистецького циклу ми розуміємо організацію педагогічного процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка передбачає розвиток творчого мислення учнів і здійснюється завдяки систематизації знань зі споріднених предметів мистецького циклу та сприяє формуванню цілісної художньої картини світу особистості.

Змінити вузькопредметну логіку вчителя дуже важко, але виходити за рамки свого предмета вимагає сучасний світ.

Сьогодні є приклади, коли колективи авторів підручників починають структурувати зміст таким чином, щоб вибудовувалася «предметно-інтегративна система», де легко встановлюються аналогії, взаємозв'язки та прибираються зайві повторення.

Розглянемо конкретні приклади, які допомагають краще зрозуміти впровадження інтегрованого підходу в навчання.

Як можна сформувати вміння відчувати стилі? Наприклад, у групах учні можуть створити макет школи в готичному стилі, скласти програму концерту, в якому буде представлена музика відповідного стилю, розробити дизайн запрошень і програми на цей концерт. Суть полягає в тому, щоб не просто вивчати стилі, але й діяти в межах мистецтва, щоб емоційно пережити та відчути цей стиль.

Сформувати компетентні в учнів як предметні, так і ключові можна через цілеспрямовані та професійно впроваджені сучасні підходи до навчання. Для того щоб навчити відчувати стилі у 8 класі, треба крок за кроком учить учнів розрізняти мову мистецтва з 1 класу. Є методики, наприклад, для музичного мистецтва, які дозволяють у грі оволодіти основою музичного мовлення, імпрровізацією, навчитися розрізняти засоби музичної виразності, уміти інтерпретувати художні образи мистецьких творів тощо.

Важливо зауважити, що на мистецьких уроках учні слухають музику, розглядають картини, аналізують фільми, щоб розкрити мову мистецтва та відчути його глибину. Одночасно, на відміну від інших предметів, де мистецтво використовується як ілюстрація, у мистецькому навчанні мова самого мистецтва стає головним засобом передачі та вираження ідей.

Одним із прикладів, яким легко вразити дітей і мотивувати до вивчення мови музичного мистецтва може бути пісня М. Леонтовича «Щедрик». На будь-яких сучасних гаджетах можна легко відтворити чотиризвучний мотив лише на трьох клавішах, на

якому і побудований увесь твір, який люблять у всьому світі. Це вразить учнів, зацікавить їх – такі практичні кроки дають можливість відчутти мистецтво «зсередини».

А потім учитель може захопити дітей цікавою розповіддю: розказати, що «Щедрик» М. Леонтович писав 6 років, пісня мала неймовірний успіх у Києві в Різдвяних концертах хору студентів Свято-Володимирського університету в 1916 р. (за старим стилем 25 грудня 1916 р., тобто за новим стилем 7 січня 1917 р.), диригував хором Олександр Кошиць. Цей виступ став для «Щедрика» першим у сходженні до світової слави.

І далі розкрити в чому ж магія «Щедрика»: головне зерно твору – чотиризвучний мотив, він повторюється *ostinato* з проведенням у всіх партіях 68 разів! Ці зерна – ніби блискотливі перлинки, розсипані в просторі. Мотив із 4-х звуків із серії так званих «народних примітивів» з прадавніх часів сприймався нашими пращурами, ще язичниками, мов магічна формула, що заворюжувала, гіпнотизувала людину. Головним психологічним фактором дії цієї «магії» була безперервність повторюваності мотиву.

Говоримо про формування ключових компетентностей Розглянемо приклад розвитку мовної компетенції, продовжуючи говорити про «Щедрик». Ця пісня стала не тільки відомим музичним твором, але й прикладом того, як мова й культурні впливи можуть зберегтися та трансформуватися в іншому середовищі.

На початку ХХ ст., після тріумфальної ходи світами разом із капелою під керівництвом Олександра Кошиця наш «Щедрик» отримав англomовну версію тексту.

Це не переклад з української, а цілком оригінальний вірш, відповідний жанру колядок, і співалося в ньому про різдвяні дзвони: «Hark how the bells» / «Виразно чути дзвіночки». У 1930-ті роки його склав диригент-хормейстер, учитель музики Пітер Вільховський, а надруковано вперше слова з музикою в США у 1936 р. фірмою «Carl Fisher, Inc.» під назвою «Carol of the Bells» – «Колядка дзвіночків». Названий хормейстер при створенні нових слів свідомо обрав загально зрозумілий для американської ментальності символ зимового свята – різдвяні срібні дзвіночки й пов'язані з ними картини засніженого чарівного лісу, санчат із дарунками... Думка виявилася слушною! Слова прижилися на новому національному й континентальному ґрунті. Навіть більше – з часом «Колядку дзвіночків» американці стали вважати власною народною творчістю:

Hark how the bells
Sweet silver bells
All seem to say
Throw cares away...

Український «Щедрик» в англomовній версії звучить дещо «hard» – твердіше й більш дієво (особливо такий характер помітно в зарубіжних інструментальних або вокально-інструментальних транскрипціях).

Якщо на кожному уроці мистецтва знаходити дієві та сучасні методи навчання, то учнів легко надихнути на опанування мови мистецтва, що стане основою для переживання мистецтва на рівні почуттів через глибоке проникнення в сутність творів.

У цій статті ми частково дослідили тему мистецької інтеграції в сучасній освіті. Мистецтво відіграє важливу роль у розвитку особистості, розширює кругозір учнів, розвиває їхню творчість і креативність. Використання мистецької інтеграції в навчальному процесі має свої виклики і перспективи.

Однією з головних переваг мистецької інтеграції є здатність об'єднувати різні предмети і створювати предметно-інтегративні системи, які сприяють більш глибокому розумінню матеріалу. Інтеграція мистецтва в навчання допомагає учням бачити зв'язки між різними галузями знань і розвиває їхні творчі здібності.

Також ми відзначили важливість формування ключових компетентностей через мистецьку інтеграцію.

Проте, на шляху до успішної мистецької інтеграції стоять певні виклики, такі як необхідність у професійно підготовлених учителях, доступ до відповідних ресурсів і матеріалів, а також урахування індивідуальних потреб учнів. Важливо створювати умови для вільного вираження творчих ідей та експериментів.

У підсумку наголосимо, що мистецька інтеграція є важливим напрямом у сучасній освіті, який дозволяє сприяти глибокому розвитку особистості, формуванню ключових компетентностей та розкриттю творчого потенціалу учнів. Професійний підхід до впровадження мистецької інтеграції може допомогти подолати виклики й досягти позитивних результатів у навчанні та розвитку молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. 360 с.
2. Козловська І. Теоретичні і методичні основи викладання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід: монографія. За ред. Ірини Козловської та Клаудюща Леніка. Львів: Євросвіт, 2003.
3. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр» Творчої спільноти вчителів України, 1996. – 256 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
5. Просіна О. Інтегроване навчання як педагогічна категорія та його специфіка у викладанні предметів мистецького циклу. *Педагогіка та психологія*. 2017. С. 33–38.
6. Komarovska O., Prosina O. МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ВЕКТОРИ РЕФОРМУВАННЯ. Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2020. Т. 2, № 1. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305x-2020-2-1-3-3> (дата звернення: 01.09.2023).
7. Maslow A. H. The farther reaches of human nature. Harmondsworth : Penguin Books, 1973. URL: <https://www.slideshare.net/imbangitrenggana/abraham-h-maslow-the-farther-reaches-of-human-nature-penguin-nonclassics-1993>

Інтеграція в сучасній шкільній літературній освіті: програмове, навчально-методичне забезпечення, компетентнісний потенціал

*Яценко Таміла, головний науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
доктор. пед. наук, старший. наук. сп.*

У статті розглядаються умови реалізації цілей інтегрованого навчання через зміст інтегрованого курсу літератур, який реалізовано в чинних підручниках, охарактеризовані рубрики підручника, у змістовому наповненні яких закладено читацькоорієнтований принцип опрацювання навчального тексту, що сприяє формуванню компетентного учня-читача, шляхи формування в учнів умінь дослідницької діяльності, тематична спорідненість змістового наповнення навчальних тем різних розділів. Розглядаються шляхи реалізації компетентнісно орієнтованої моделі шкільного навчання літератури на засадах інтегрованого підходу засобами формування ключових компетентностей щодо вільного володіння державною мовою, ключової екологічної компетентності, ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, ключової інформаційно-комунікаційної компетентності, ключових громадянської та соціальної компетентностей.

Ключові слова: інтегрований підхід у навчанні, цілісне уявлення про світовий літературний процес, тематично-стильова інтеграція, методична інтеграція, діяльнісна інтеграція, хронологічно-стильовий принцип інтегрованого курсу літератур, жанрово-родова специфіка творів, читацькоорієнтований принцип опрацювання навчального тексту, тематична спорідненість, формування ключових компетентностей.